

การรับรู้สมรรถนะภาวะผู้นำเชิงยุทธศาสตร์
ของนายทหารชั้นสัญญาบัตร วิทยาลัยการทัพอากาศ รุ่นที่ 53

Perception in Strategic Leadership of The Commissioned Officers
of The Royal Thai Air Force Air War College Class 53

ณัฐดนัย สุขสว่าง¹

นัทนิชา หาสุนทร²

Natdanai Sugsawang

Natnicha Hasoontree

¹นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

²ผศ.ดร.ที่ปรึกษา ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

E-mail : maungjan@gmail.com

Received: July 31, 2019

Revised: August 21, 2019

Accepted: August 16, 2019

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับการรับรู้เนื้อหาวิชาและระดับสมรรถนะในการปฏิบัติงานที่แสดงถึงภาวะผู้นำเชิงยุทธศาสตร์ 2) ศึกษาเปรียบเทียบระดับการรับรู้เนื้อหาวิชาที่จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลและเปรียบเทียบสมรรถนะภาวะผู้นำเชิงยุทธศาสตร์ที่จำแนกตามระดับการรับรู้เนื้อหาวิชา โดยมีกลุ่มประชากร ได้แก่ นายทหารชั้นสัญญาบัตร วิทยาลัยการทัพอากาศ รุ่นที่ 53 จำนวน 70 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า วิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมวิจัยสำเร็จรูป SPSS ผลการวิจัยพบว่า 1) นายทหารชั้นสัญญาบัตร วิทยาลัยการทัพอากาศ รุ่นที่ 53 มีระดับการรับรู้เนื้อหาวิชาเพื่อสร้างภาวะผู้นำเชิงยุทธศาสตร์ โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก ($\mu = 4.12$, $\sigma = 0.41$) 2) มีระดับสมรรถนะในการปฏิบัติงานที่แสดงถึงภาวะผู้นำเชิงยุทธศาสตร์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\mu = 4.15$, $\sigma = 0.43$) 3) ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ระยะเวลาในการรับราชการ/ปฏิบัติงาน และสังกัด/หน่วยงาน ที่แตกต่างกันไม่มีอิทธิพลต่อระดับการรับรู้เนื้อหาวิชาเพื่อสร้างภาวะผู้นำเชิงยุทธศาสตร์ของนายทหารชั้นสัญญาบัตร วิทยาลัยการทัพอากาศ รุ่นที่ 53 4) ปัจจัยระดับการรับรู้เนื้อหาวิชามีความสัมพันธ์เชิงบวกกับสมรรถนะภาวะผู้นำเชิงยุทธศาสตร์ในระดับสูง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ซึ่งปัจจัยระดับการรับรู้เนื้อหาวิชา ทั้ง 2 องค์ประกอบ ร่วมกันพยากรณ์สมรรถนะภาวะผู้นำเชิงยุทธศาสตร์ของนายทหารชั้นสัญญาบัตร วิทยาลัยการทัพอากาศ รุ่นที่ 53 ได้ร้อยละ 70.4 ซึ่งมีความสัมพันธ์กันในระดับสูง

คำสำคัญ: การรับรู้ สมรรถนะภาวะผู้นำ ยุทธศาสตร์ นายทหารชั้นสัญญาบัตร วิทยาลัยการทัพอากาศ

ABSTRACT

This research is mixed method research and its objective is 1) to study level of subject description perception for building strategic leadership and level of operating capacity showing strategic leadership, 2) to conduct comparative study on level of subject description perception for building strategic leadership under classification of personal factors and to

conduct comparative study on level of the strategic leadership capacity under classification of level of subject description perception. The population group is 70 commissioned officers of Air War College, Class No. 53. The research instrument is rating scale questionnaire. SPSS research package is applied for data analysis. The finding of the research result indicated that: 1) the commissioned officers of War Air College, Class No. 53, had high level of subject description perception for building strategic leadership in overview and individual aspect ($\mu = 4.12$, $\sigma = 0.41$) 2), and had high level of operating capacity showing strategic leadership in overview ($\mu = 4.15$, $\sigma = 0.43$) 3). The different personal factors consisting of sex, age, educational level, military service/operating duration, and different affiliation/agency had no influence on level of subject description perception for building strategic leadership of the commissioned officers of War Air College, Class No. 53, 4) the factors for level of subject description perception were positively related in high level with strategic leadership at statistical significance level of 0.01. Both elements of the factors for level of subject description perception could jointly predict capacity of strategic leadership of the commissioned officers of War Air College, Class No. 53 for 70.4% in high level of relationship.

Keywords: Perception, Strategic Leadership, Strategy, Commissioned Officers, The Royal Thai Air Force Air War College

บทนำ

กองทัพอากาศเป็นหน่วยงานหนึ่งที่มีภารกิจในด้านการสร้างและรักษาความมั่นคงของชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ จึงได้กำหนดยุทธศาสตร์กองทัพอากาศ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) ขึ้น เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ โดยมีการพัฒนาในทุก ๆ ด้านอย่างเป็นระบบ เช่น การจัดหาอุปกรณ์ เครื่องมือและอาวุธยุทโธปกรณ์ที่เหมาะสมกับการฝึกและการเรียนรู้ การพัฒนาบุคลากร การพัฒนาแนวความคิด การปฏิบัติภารกิจ และการปรับปรุงโครงสร้างองค์การ โดยเฉพาะด้านการพัฒนาบุคลากร ได้มีการพัฒนากำลังพลของกองทัพอากาศทุกระดับ ให้มีสมรรถนะและขีดความสามารถตรงตามความต้องการของกองทัพอากาศ พร้อมทั้งจะปฏิบัติการได้ทุกสถานการณ์ [1]

นอกจากกำลังพลจะมีความรู้และความสามารถด้านการรักษาความมั่นคงของชาติตามที่กำหนดแล้ว กองทัพอากาศยังได้จัดให้มีการศึกษาอบรมเพิ่มเติมให้กับนายทหารระดับผู้บังคับบัญชาระดับนาวาอากาศเอกหรือเทียบเท่า เพื่อให้มีความรู้ ทักษะ และทัศนคติในการบริหารแบบกลยุทธ์หรือยุทธศาสตร์ที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยี โดยนายทหารดังกล่าวจะต้องเข้ารับการศึกษอบรมเพิ่มเติมที่วิทยาลัยการทัพอากาศ กรมยุทธศึกษาทหารอากาศ ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาสูงสุดในระบบการศึกษาวิชาชีพทางทหาร เพื่อการพัฒนาและเสริมสร้างความพร้อมในการเป็นผู้นำระดับยุทธศาสตร์ ที่มีความรู้ทางทหารที่พร้อมเป็นผู้บริหารและฝ่ายอำนวยการระดับสูงของกองทัพอากาศ วิทยาลัยการทัพอากาศซึ่งมีภารกิจในการให้การศึกษาและฝึกอบรมนายทหารชั้นสัญญาบัตรของกองทัพอากาศในระดับยุทธศาสตร์ ยุทธการ การบริหารจัดการ และการอำนวยการระดับสูง โดยมีผู้บัญชาการวิทยาลัยการทัพอากาศเป็นผู้รับผิดชอบ ซึ่งหลักสูตรที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน คือ “หลักสูตรการทัพอากาศ พ.ศ. 2558” เริ่มใช้เมื่อ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2559 โดยมีโครงสร้างหลักสูตรประกอบด้วย 5 หมวดวิชา หมวดวิชาที่ 1) ความมั่นคงแห่งชาติและยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคง 2) การทหาร 3) ผู้นำระดับยุทธศาสตร์ 4) เอกสารวิจัย 5) กิจกรรมและวิชาเสริมหลักสูตร คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้สำเร็จการศึกษา คือ “มีความพร้อมเป็นผู้นำระดับ

ยุทธศาสตร์ที่มีความรู้ทางทหาร เป็นนักยุทธศาสตร์ และพร้อมเป็นผู้บริหารและฝ่ายอำนวยการระดับสูงของกองทัพอากาศ” [2] นอกจากนี้ผู้นำระดับยุทธศาสตร์จะต้องมีความเป็นผู้นำที่มีทักษะการบริหารสูง สามารถเผชิญกับสภาพแวดล้อมที่มีสภาวะซับซ้อน แปรเปลี่ยนง่ายอันเนื่องมาจากความมีประสิทธิภาพของเทคโนโลยีการสื่อสารและการคมนาคม ดังนั้น ผู้นำองค์กรในยุคปัจจุบันนี้จึงควรมีคุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ (Strategic Leadership) มีความคิดในเชิงยุทธศาสตร์ (Strategy) ที่มีลักษณะการบริหารงานเชิงรุก มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลเพื่อกำหนดเป้าหมายทิศทางและอนาคตขององค์กรให้ชัดเจน ตลอดจนสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ [3] การศึกษาอบรมของนายทหารชั้นสัญญาบัตรมีความคาดหวังที่จะเห็นกองทัพอากาศมีกำลังพลที่ได้รับการเสริมสมรรถนะทั้งในด้านการปฏิบัติงานการบริหาร เพื่อนำพาให้กองทัพอากาศเป็น “กองทัพอากาศชั้นนำในภูมิภาค (One of the Best Air Forces in ASEAN)” โดยดำรงระดับความพร้อมของขีดความสามารถอยู่ตลอดเวลา ด้วยการเสริมสร้างศักยภาพกำลังทางอากาศให้มีคุณภาพและครอบครองเทคโนโลยีที่ทันสมัยรวมถึงการมีความสัมพันธ์ที่ดีกับมิตรประเทศ

จากการศึกษาค้นคว้างานวิจัยเกี่ยวกับการรับรู้สมรรถนะภาวะผู้นำเชิงยุทธศาสตร์ พบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่จะศึกษาคุณลักษณะของภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ และการรับรู้สมรรถนะภาวะผู้นำเชิงยุทธศาสตร์ เฉพาะหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งหรือเฉพาะสายงานใดสายงานหนึ่งเท่านั้น แต่ยังไม่ปรากฏว่า ได้มีการศึกษาด้านความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้เนื้อหาวิชา กับสมรรถนะภาวะผู้นำเชิงยุทธศาสตร์ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่อง “การรับรู้สมรรถนะภาวะผู้นำเชิงยุทธศาสตร์ของนายทหารชั้นสัญญาบัตร” ซึ่งแบ่งออกเป็น การรับรู้เนื้อหาวิชาเพื่อสร้างภาวะผู้นำเชิงยุทธศาสตร์ของ “หลักสูตร การทัพอากาศ พ.ศ. 2558” ตามทฤษฎีของบลูม (Bloom’s Taxonomy) [4] ด้านพุทธิพิสัย และสมรรถนะภาวะผู้นำเชิงยุทธศาสตร์ ตามเกณฑ์ของสมรรถนะด้านการบริหารจัดการ (Managerial Competency) [5] ของกองทัพอากาศ พ.ศ. 2559 เพื่อนำผลที่ได้จากการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำของกำลังพลในกองทัพอากาศ ให้มีขีดความสามารถในการบริหารเชิงยุทธศาสตร์ที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. ประชากร

ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มประชากรเฉพาะผู้ที่ศึกษาตามหลักสูตรการทัพอากาศ พ.ศ. 2558 แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1.1 กลุ่มประชากร คือ นายทหารชั้นสัญญาบัตร วิทยาลัยการทัพอากาศ รุ่นที่ 53 จำนวน 70 คน ประจำปีการศึกษา 2561 (กท 0604.4/6773, 28 สิงหาคม 2561)

1.2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ นายทหารชั้นสัญญาบัตรที่สำเร็จการศึกษาจากวิทยาลัยการทัพอากาศ รุ่นที่ 50-52 จำนวน 7 คน เป็นผู้บริหาร ปฏิบัติหน้าที่ด้านการกำหนดยุทธศาสตร์ นโยบายและแผน (หน่วยนอกกองทัพอากาศ) ที่มีประสบการณ์ด้านการศึกษาอบรม สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติงานตามตำแหน่งและหน้าที่ปัจจุบัน ดังนั้น ข้อมูลสำคัญที่ได้จากการสัมภาษณ์จะช่วยสนับสนุนให้ผลการวิจัยในครั้งนี้มีความถูกต้อง สมบูรณ์และน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับระดับการรับรู้เนื้อหาวิชาและระดับสมรรถนะในการปฏิบัติงานที่แสดงถึงภาวะผู้นำเชิงยุทธศาสตร์ของนายทหารชั้นสัญญาบัตรวิทยาลัยการทัพอากาศ รุ่นที่ 53 ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป มีลักษณะเป็นแบบสำรวจรายการ (Check List) ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา ระยะเวลาในการรับราชการ/ปฏิบัติงาน และสังกัด/หน่วยงาน

ตอนที่ 2 ระดับการรับรู้เนื้อหาวิชาเพื่อสร้างภาวะผู้นำเชิงยุทธศาสตร์ ประกอบด้วย ด้านความจำ ความเข้าใจ การนำไปใช้ และด้านการวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การประเมินค่า มีลักษณะเป็นคำถามแบบมาตราประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) ตามแนวคิดของลิเคิร์ต (Likert) [6] ซึ่งแบ่งระดับการประเมิน 5 ระดับ ได้แก่ น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด

ตอนที่ 3 ระดับสมรรถนะในการปฏิบัติงานที่แสดงถึงภาวะผู้นำเชิงยุทธศาสตร์ ประกอบด้วย ด้านมีวิสัยทัศน์ ด้านตัดสินใจและแก้ไขปัญหา ด้านทักษะการเจรจาต่อรอง ด้านทักษะการบริหารเชิงยุทธศาสตร์ ด้านทักษะการใช้ภาษา และด้านภาวะผู้นำ มีลักษณะเป็นคำถามแบบมาตราประมาณค่า 5 ระดับ ตามแนวคิดของลิเคิร์ต ซึ่งแบ่งระดับการประเมิน 5 ระดับ ได้แก่ น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด

ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยขอหนังสือแนะนำตัวและขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัยจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา และหนังสือขอความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามถึงผู้บัญชาการวิทยาลัยการทัพอากาศ เพื่อขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลในการวิจัยจากกลุ่มประชากร จำนวน 70 คน เมื่อเก็บข้อมูลได้ครบตามที่กำหนดไว้ ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามและประมวลผลข้อมูลตามลำดับ

4. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นตามข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติที่ใช้ในการทดสอบการเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ คือ สถิติเชิงอนุมาน ได้แก่ ทดสอบสมมติฐานของผลต่างค่าเฉลี่ยใช้ T-Test, F-Test, One Way ANOVA, การหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's Correlation Coefficient) และการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์การถดถอยเชิงพหุคูณในการพยากรณ์ (Calculate Multiple Linear Regression) ด้วยค่าสัมประสิทธิ์ (Coefficient of Determination: R^2) กำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาระดับการรับรู้เนื้อหาวิชาเพื่อสร้างภาวะผู้นำเชิงยุทธศาสตร์ของนายทหารชั้นสัญญาบัตรวิทยาลัยการทัพอากาศ รุ่นที่ 53 พบว่า โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก (μ 4.12, σ = 0.41) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การประเมินค่า อยู่ในระดับมาก (μ 4.17, σ = 0.40) และด้านความจำ ความเข้าใจ การนำไปใช้ อยู่ในระดับมาก (μ 4.08, σ = 0.44)

2. ผลการศึกษาระดับสมรรถนะในการปฏิบัติงานที่แสดงถึงภาวะผู้นำเชิงยุทธศาสตร์ของนายทหารชั้นสัญญาบัตร วิทยาลัยการทัพอากาศ รุ่นที่ 53 พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (μ 4.15, σ = 0.43) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ผู้เข้ารับการศึกษามีระดับสมรรถนะในการปฏิบัติงานที่แสดงถึงภาวะผู้นำเชิงยุทธศาสตร์อยู่ในระดับมากที่สุด คือ ด้านภาวะผู้นำ (μ 4.29, σ = 0.48) รองลงมา ด้านตัดสินใจและแก้ไขปัญหา (μ 4.22, σ = 0.47) ด้านทักษะการบริหารเชิงยุทธศาสตร์ (μ 4.22, σ = 0.52) และด้านมีวิสัยทัศน์ (μ 4.21, σ = 0.48) และสมรรถนะที่อยู่ในระดับมาก คือ ด้านทักษะการเจรจาต่อรอง (μ 4.05, σ = 0.62) และด้านทักษะการใช้ภาษา (μ 3.93, σ = 0.56)

3. ผลการทดสอบสมมติฐานที่ 1 ปัจจัยส่วนบุคคลส่งผลต่อระดับการรับรู้เนื้อหาวิชาเพื่อสร้างภาวะผู้นำเชิงยุทธศาสตร์ของนายทหารชั้นสัญญาบัตร วิทยาลัยการทัพอากาศ รุ่นที่ 53 แตกต่างกัน ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงผลการทดสอบสมมติฐานที่ 1 จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ปัจจัยส่วนบุคคล	T-Test	F-Test	Sig
1. เพศ	.580		.564
2. อายุ	.174		.863
3. ระดับการศึกษา		.410	.665
4. ระยะเวลาในการรับราชการ/ปฏิบัติงาน		.448	.641
5. สังกัด/หน่วยงาน		1.664	.183

จากตารางที่ 1 ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า นายทหารชั้นสัญญาบัตร วิทยาลัยการทัพอากาศ รุ่นที่ 53 ที่มีปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ระยะเวลาในการรับราชการ/ปฏิบัติงาน และสังกัด/หน่วยงานที่แตกต่างกันมีระดับการรับรู้เนื้อหาวิชาเพื่อสร้างภาวะผู้นำเชิงยุทธศาสตร์ ในภาพรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

4. ผลการทดสอบสมมติฐานที่ 2 ปัจจัยระดับการรับรู้เนื้อหาวิชาส่งผลต่อสมรรถนะภาวะผู้นำเชิงยุทธศาสตร์ของนายทหารชั้นสัญญาบัตร วิทยาลัยการทัพอากาศ รุ่นที่ 53 ดังตารางที่ 2 และตารางที่ 3

ตารางที่ 2 แสดงผลการทดสอบสมมติฐานที่ 2 จำแนกตามระดับการรับรู้เนื้อหาวิชา

ปัจจัยระดับการรับรู้เนื้อหาวิชาเพื่อสร้างภาวะผู้นำเชิงยุทธศาสตร์	r	Sig
1. ด้านความจำ ความเข้าใจ และการนำไปใช้	0.825**	0.000
2. ด้านการวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินค่า	0.829**	0.000

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 2 เมื่อทดสอบโดยใช้สถิติสหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson Correlation) พบว่า ปัจจัยระดับการรับรู้เนื้อหาวิชาในทุกด้าน มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับสมรรถนะภาวะผู้นำเชิงยุทธศาสตร์ของนายทหารชั้นสัญญาบัตร วิทยาลัยการทัพอากาศ รุ่นที่ 53 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

ตารางที่ 3 แสดงค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยพหุคูณในการพยากรณ์ของนายทหารชั้นสัญญาบัตร วิทยาลัยการทัพอากาศ
รุ่นที่ 53

ค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยพหุคูณในการพยากรณ์	b	S.E.	β	t	Sig.
ค่าคงที่	0.470	0.296		1.588	0.117
ด้านความจำ ความเข้าใจ การนำไปใช้	0.358	0.162	0.365	2.203	0.031
ด้านการวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การประเมินค่า	0.534	0.178	0.496	2.997	0.004

$R = 0.844$, $R^2 = 0.712$, Adjusted $R^2 = 0.704$, $F = 82.946$, Sig. = 0.000

จากตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยพหุคูณในการพยากรณ์ระหว่างปัจจัยระดับการรับรู้เนื้อหาวิชากับสมรรถนะภาวะผู้นำเชิงยุทธศาสตร์ ด้านความจำ ความเข้าใจ การนำไปใช้ และด้านการวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การประเมินค่า ทั้ง 2 องค์ประกอบ ร่วมกันพยากรณ์สมรรถนะภาวะผู้นำเชิงยุทธศาสตร์ของนายทหารชั้นสัญญาบัตร วิทยาลัยการทัพอากาศ รุ่นที่ 53 ได้ร้อยละ 70.4 โดยใช้การวัดระดับความสัมพันธ์ 5 ระดับ ตามเกณฑ์ของเคนนิส อี. ฮิงเกิล (Hinkle D. E.) [7] ซึ่งมีความสัมพันธ์กันในระดับสูง

5. ผลการศึกษาการวิจัยเชิงคุณภาพ จากผู้ที่สำเร็จการศึกษาอบรมจากวิทยาลัยการทัพอากาศ รุ่นที่ 50-52 จำนวน 7 คน สรุปผลการวิจัยเชิงคุณภาพได้ ดังนี้ 1) ด้านมิวติทัศน์ พบว่า มีการพัฒนาวิสัยทัศน์ที่เป็นระบบและมีวิสัยทัศน์ที่กว้างขึ้น มององค์กรในภาพรวมทั้งในระดับกองทัพและระดับชาติ ไม่ใช่เฉพาะแต่ในองค์กรหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบเพียงอย่างเดียว มีการกำหนดวิสัยทัศน์ในการบริหารงานที่ชัดเจน วิเคราะห์องค์กรได้อย่างรอบด้าน ซึ่งเชื่อมโยงกับพันธกิจและเป้าหมายที่วางไว้ มีการถ่ายทอดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และการติดตามผลการปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบ มีตัวชี้วัดที่ชัดเจน ตามช่วงเวลาที่กำหนด และยังคงสนองยุทธศาสตร์ขององค์กร ยุทธศาสตร์กองทัพ และยุทธศาสตร์ชาติ ที่จะต้องแปลงไปสู่การปฏิบัติของผู้ใต้บังคับบัญชาในระดับต่าง ๆ ตามความรับผิดชอบของแต่ละคน 2) ด้านตัดสินใจและแก้ไขปัญหา พบว่า สามารถวิเคราะห์หาสาเหตุ ความรุนแรง ระดับความสำคัญและโอกาสที่จะเกิดปัญหา การประเมินสถานการณ์ในทุก ๆ ด้านที่ครอบคลุมปัจจัยที่เกี่ยวข้องได้ทั้งหมด นำข้อมูลที่ได้มาใช้กำหนดแผนหรือแนวทางที่เป็นไปได้ เพื่อป้องกันและแก้ปัญหาทั้งในปัจจุบันและอนาคตได้อย่างเหมาะสม และตัดสินใจเลือกแนวทางที่จะดำเนินการ โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ ความเสี่ยง การเปลี่ยนแปลงและมีเป้าหมายที่ชัดเจนที่ส่งผลดีต่อองค์กร 3) ด้านทักษะการเจรจาต่อรอง พบว่า สามารถนำความรู้จากการอบรมไปปรับใช้ในการเจรจาต่อรองได้เป็นอย่างดี โดยใช้หลักการเจรจา (Win-Win Situation) เพื่อไม่ให้องค์กรเสียเปรียบและถือประโยชน์สูงสุดขององค์กร กองทัพ และของชาติเป็นสำคัญ การเตรียมตัวให้พร้อม การเตรียมทีมงานที่ดี การรับรู้ข้อมูลของคู่เจรจา และเทคนิคการเจรจาที่มีประสิทธิภาพ ใช้เป็นเครื่องมือในการเจรจาต่อรองได้เป็นอย่างดี 4) ด้านทักษะการบริหารเชิงยุทธศาสตร์ พบว่า สามารถนำความรู้จากการอบรมไปปรับใช้ในการบริหารองค์กรได้อย่างมืออาชีพ มีการมององค์กรในทุกมิติตามบริบทของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จึงสามารถปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ในการบริหาร การกำหนดวิสัยทัศน์การวางเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน การกำหนดแนวทางในการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ การประเมินทรัพยากรที่ใช้ในการปฏิบัติงาน และการวางแผนให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์กองทัพ และยุทธศาสตร์ชาติ การกระจายยุทธศาสตร์ การกำกับ ติดตามและดูแล การวัดและประเมินผลการปฏิบัติงานในทุกระดับ 5) ด้านทักษะการใช้ภาษา ส่วนใหญ่มีความเห็นว่า ภาษาไทยเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับการบริหาร การใช้ภาษาต้องคำนึงถึงความถูกต้อง

แม่นยำ ชัดเจน เข้าใจง่าย และตอบสนองต่อเป้าหมาย และยังต้องใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร การสืบค้นข้อมูล จากตำรา เอกสาร และสารสนเทศต่าง ๆ วิทยาลัยการทัพอากาศ จึงได้ใช้ภาษาอังกฤษในกิจกรรมการเรียนการสอน ทุกรูปแบบเพื่อพัฒนาทักษะและกระตุ้นให้เห็นความสำคัญ 6) ด้านภาวะผู้นำ พบว่า มีการนำความรู้จากการอบรม ไปปรับใช้ในการพัฒนาภาวะผู้นำได้เป็นอย่างดี ผู้นำการบริหารเชิงกลยุทธ์ต้องมีความรับผิดชอบทั้งในตนเองและ ส่วนรวม สามารถโน้มน้าวให้ผู้อื่นคล้อยตามและปฏิบัติตามได้ โดยจะต้องประพฤติตนเป็นตัวอย่างที่ดีวางตัว เหมาะสม ชื่อสัตย์ มีระเบียบวินัย ถือเอาประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ มีทักษะในการสอนงาน มีการสื่อสาร ที่ชัดเจนเพื่อใช้ในการสั่งการ กำกับ ดูแล ตรวจสอบ แนะนำ และควรรักษาระยะห่างกับผู้ใต้บังคับบัญชาที่เหมาะสม ไม่ควรให้ความสำคัญกับปัญหาบุคคลมากเกินไปจะทำให้เสียงาน การให้ความช่วยเหลือและแก้ปัญหาการทำงาน ในทันที จะแสดงถึงความใส่ใจและห่วงใย ซึ่งจะช่วยสร้างความไว้วางใจและบรรยากาศในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

วิจารณ์ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ได้นำแนวคิดในการกำหนดระดับพฤติกรรมด้านพุทธิพิสัย ตามทฤษฎีของบลูม [8] มาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการ วัดระดับการรับรู้และเรียนรู้ของนายทหารชั้นสัญญาบัตร วิทยาลัยการทัพอากาศ รุ่นที่ 53 พบว่า วิทยาลัยการทัพอากาศใช้แนวทางในการจัดการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล การติดตาม ผลการเรียนรู้และการประกันคุณภาพการศึกษาไปในทิศทางเดียวกันกับหลักการและแนวคิดของบลูม ที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการคิดระดับสูง ซึ่งประกอบด้วยการคิดวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การประเมินค่า ซึ่งจะพบได้จากความคาดหวังที่วิทยาลัยการทัพอากาศจะได้จากผู้สำเร็จการศึกษาอบรม คือ สามารถวิเคราะห์ปัจจัย ที่มีผลกระทบต่อความมั่นคงและบทบาททหารในการป้องกันประเทศ และยุทธศาสตร์สงคราม สังเคราะห์ คุณลักษณะของผู้นำระดับยุทธศาสตร์ แนวทางพัฒนายุทธศาสตร์ทหาร และองค์ความรู้ให้เกิดประโยชน์ในการ พัฒนาองค์กร/กองทัพ รวมทั้งสามารถประเมินภาวะผู้นำทางทหารระดับยุทธศาสตร์ และยุทธศาสตร์ด้านความ มั่นคง ซึ่งแนวคิดในการจัดการเรียนการสอนดังกล่าวสอดคล้องกับผลการวิจัยในครั้งนี้ที่พบว่า ระดับการรับรู้ เนื้อหาวิชาเพื่อสร้างภาวะผู้นำเชิงยุทธศาสตร์ของนายทหารชั้นสัญญาบัตร วิทยาลัยการทัพอากาศ รุ่นที่ 53 โดยภาพรวม มีระดับการรับรู้เนื้อหาวิชาอยู่ในระดับมาก คือ ด้านการวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การประเมินค่า เป็น การรับรู้และเรียนรู้ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมซึ่งนำไปสู่การเสริมสร้างสมรรถนะภาวะผู้นำเชิง ยุทธศาสตร์ให้แก่ นายทหารชั้นสัญญาบัตร ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สุรางค์ ไคว่ตระกูล [9] ที่กล่าวว่า การเรียนรู้ หมายถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ซึ่งเป็นผลมาจากประสบการณ์ที่คนเราเคยมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมหรือ จากการฝึกหัด รวมทั้งปริมาณการเปลี่ยนความรู้ของผู้เรียน

ผลการศึกษาดังวิธีวิจัยเชิงปริมาณตามปัจจัยระดับสมรรถนะในการปฏิบัติงานที่แสดงถึงภาวะผู้นำ เชิงยุทธศาสตร์ สอดคล้องกับผลการศึกษาดังวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เนื่องจากกลุ่มบุคคลที่ให้สัมภาษณ์ดังกล่าว เป็นผู้ที่มิบุคลิกเป็นผู้นำ กล่าวคือ กล่าวทำ กล่าวเผชิญกับการเปลี่ยนแปลง มีประสบการณ์ในการวางแผนแก้ปัญหา ที่ใช้การคิดพิจารณาอย่างรอบคอบก่อนตัดสินใจ สามารถกำหนดแผนยุทธศาสตร์ที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของ หน่วยงาน และการกำหนดแผน เพื่อนำไปปฏิบัติให้บรรลุผลได้อย่างมีคุณภาพในเวลาจำกัด อีกทั้งยังสามารถรักษา อำนาจการต่อรองที่เอื้อประโยชน์ต่อหน่วย/กองทัพอากาศได้อย่างเหมาะสม ให้ความสำคัญกับการสื่อสารได้ถูกต้อง

เหมาะสมตามรูปแบบและวิธีการทั้งการพูดและการเขียน ถึงแม้ผู้ที่เข้ารับการศึกษอาบรมจะมาจากหน่วยงานที่แตกต่างกัน ทั้งข้าราชการทหาร ข้าราชการตำรวจ ข้าราชการพลเรือน/รัฐวิสาหกิจ และพนักงานบริษัทเอกชน แต่ก็มีทัศนคติในการพัฒนาความรู้ ความคิดและความสามารถในทุก ๆ ด้านของสมรรถนะภาวะผู้นำเชิงยุทธศาสตร์ไปในแนวทางเดียวกัน จึงส่งผลให้ผู้เข้ารับการศึกษอาบรมได้รับการยอมรับ เป็นแบบอย่าง เป็นที่ไว้วางใจ มั่นใจในความจงรักภักดีต่อประเทศชาติ สถาบัน องค์กรและประชาชน เป็นไปตามแบบคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้สำเร็จการศึกษอาบรมและวิชาชีพ ผลการวิจัยในครั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ ยุทธศักดิ์ พูลสุวรรณ [10] ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาของวิทยาลัยการทัพอากาศ มีค่าเฉลี่ยสมรรถนะผู้นำระดับยุทธศาสตร์โดยรวมอยู่ในเกณฑ์ดี และยังสอดคล้องกับ แสงสุรีย์ ทัศนพูนชัย [11] ได้กล่าวว่า ความสามารถหรือศักยภาพหรือสมรรถนะ (Competency) หมายถึง บุคลิกลักษณะของคนที่สะท้อนให้เห็นถึง องค์ประกอบ 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ความรู้ 2) ทักษะ 3) ทัศนคติ 4) ความเชื่อ และ 5) อุปนิสัยของแต่ละบุคคล สามารถวัดหรือสังเกตได้จากพฤติกรรมการทำงานที่แสดงออกให้เห็น ซึ่งอาจเกิดได้จากพรสวรรค์ที่มีติดตัวมาตั้งแต่เกิดหรือจากประสบการณ์การทำงานหรือจากการศึกษอาบรม

ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ระยะเวลาในการรับราชการ/ปฏิบัติงาน และสังกัด/หน่วยงานที่แตกต่างกันไม่มีอิทธิพลต่อระดับการรับรู้เนื้อหาวิชาเพื่อสร้างภาวะผู้นำเชิงยุทธศาสตร์ของนายทหารชั้นสัญญาบัตร วิทยาลัยการทัพอากาศ รุ่นที่ 53 ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่า ผู้ที่เข้ารับการศึกษอาบรมต่างมีเกณฑ์อายุ พื้นความรู้ ความสามารถ ตำแหน่งหน้าที่ ชั้นยศ ความสนใจ เป้าหมาย ความต้องการการยอมรับนับถือ ที่ใกล้เคียงกัน ต่างมีความรับผิดชอบ ตั้งใจ มุ่งมั่น ทุ่มเท ทั้งร่างกายและแรงใจต่อการเข้าร่วมการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดประสิทธิผลและประสิทธิภาพในการเรียนตามที่คาดหวัง ซึ่งความรู้ที่ได้จะช่วยให้เกิดการพัฒนาตนเองและองค์กรให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น นอกจากนั้นผู้เข้ารับการศึกษอาบรมยังมีโอกาสได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ต่าง ๆ จากบุคคล ทั้งหน่วยงานภายในและภายนอกกองทัพทั้งภาครัฐและเอกชน ด้วยความรู้และประสบการณ์ที่เกิดจากความมุ่งมั่น เพื่อจะได้นำความรู้ไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงยุทธศาสตร์แบบมืออาชีพ และการทำงานที่มีประสิทธิภาพ และปัจจัยการรับรู้เนื้อหาวิชาเพื่อสร้างภาวะผู้นำเชิงยุทธศาสตร์ มีความสัมพันธ์ต่อสมรรถนะภาวะผู้นำเชิงยุทธศาสตร์ในระดับสูง ทั้งนี้เนื่องจากผู้เข้ารับการศึกษอาบรม มีคุณลักษณะของนักยุทธศาสตร์กองทัพ คือ ยุติธรรม รอบรู้ และมองการณ์ไกล มีทักษะการคิด และวิสัยทัศน์ของการเป็นผู้นำระดับยุทธศาสตร์ มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่า เป็นเพราะโดยพื้นฐานทักษะในทุก ๆ ด้าน ของผู้เข้ารับการศึกษอาบรมนั้น เป็นผู้มีความรู้ในวิชาชีพขั้นสูง และยังมีประสบการณ์การทำงานเป็นระยะเวลาเกินกว่า 25 ปีขึ้นไป ด้วยความสามารถจากการศึกษา การฝึก และประสบการณ์ดังกล่าว จึงเป็นที่เชื่อมั่นได้ว่าผู้เข้ารับการศึกษอาบรมนั้น พร้อมเป็นผู้นำระดับยุทธศาสตร์ที่มีความรู้ทางทหาร เป็นผู้บริหารและฝ่ายอำนวยการระดับสูงของกองทัพอากาศและทุกภาคส่วน ซึ่งสอดคล้องกับ รัศมี ธนยธร [12] ได้กล่าวว่า ผู้นำ (Leader) กับทักษะการคิด (Thinking Skill) เกี่ยวเนื่องกัน ทั้งนี้เพราะการคิดเป็นทักษะที่สำคัญที่สุดที่ช่วยให้คนได้รับความสำเร็จในชีวิต เพราะเป็นตัวดึงเอาทักษะด้านความรู้ (Technical Skill) มาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้เหมาะสมกับสถานการณ์มากที่สุด และทักษะการคิดเป็นต้นทางของทักษะด้านคน (Human Skill) ดังนั้น ทักษะการคิดจึงสำคัญต่อผู้นำเป็นอย่างมาก เพราะการคิดเป็นที่มาของการกระทำทุกอย่างในทุกขั้นตอนของการบริหาร การทำงาน และการดำเนินชีวิตส่วนตัว

สรุปผลการวิจัย

การพัฒนาบุคลากรนอกจากจะมีความรู้และความสามารถด้านการรักษาความมั่นคงของชาติตามที่กำหนดแล้ว กองทัพอากาศยังได้จัดให้มีการศึกษาอบรมเพิ่มเติม เพื่อการพัฒนาและสร้างเสริมความพร้อมในการเป็นผู้นำระดับยุทธศาสตร์ ที่มีความรู้ทางทหารที่พร้อมเป็นผู้บริหารและฝ่ายอำนวยการระดับสูงของกองทัพอากาศและทุกภาคส่วน ซึ่งจะส่งผลดีต่อองค์กรโดยรวม ดังนั้นผลที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ พบว่า นายทหารชั้นสัญญาบัตรวิทยาลัยการทัพอากาศ รุ่นที่ 53 มีระดับการรับรู้เนื้อหาวิชาเพื่อสร้างภาวะผู้นำเชิงยุทธศาสตร์ โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก และมีระดับสมรรถนะในการปฏิบัติงานที่แสดงถึงภาวะผู้นำเชิงยุทธศาสตร์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ระยะเวลาในการรับราชการ/ปฏิบัติงาน และสังกัด/หน่วยงาน ที่แตกต่างกันไม่มีอิทธิพลต่อระดับการรับรู้เนื้อหาวิชาเพื่อสร้างภาวะผู้นำเชิงยุทธศาสตร์ของนายทหารชั้นสัญญาบัตร วิทยาลัยการทัพอากาศ รุ่นที่ 53 ปัจจัยระดับการรับรู้เนื้อหาวิชาที่มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับสมรรถนะภาวะผู้นำเชิงยุทธศาสตร์ในระดับสูงมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ซึ่งปัจจัยระดับการรับรู้เนื้อหาวิชา ทั้ง 2 องค์ประกอบ ร่วมกันพยากรณ์สมรรถนะภาวะผู้นำเชิงยุทธศาสตร์ของนายทหารชั้นสัญญาบัตร วิทยาลัยการทัพอากาศ รุ่นที่ 53 มีค่าความสัมพันธ์กันในระดับสูง

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณผู้เข้ารับการศึกษาอบรม และผู้ที่สำเร็จการศึกษาอบรมจากวิทยาลัยการทัพอากาศ รุ่นที่ 50-53 ทุกท่าน ที่กรุณาเสียสละเวลาให้ข้อมูลในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ รวมถึงขอกราบขอบพระคุณ พลอากาศตรี เสน่ห์ บัวชื่น ผู้บัญชาการ วิทยาลัยการทัพอากาศ ที่ให้ความอนุเคราะห์ในเก็บข้อมูล และแนะนำข้อมูลอันเป็นประโยชน์ยิ่งต่อการทำงานวิจัย และขอขอบคุณวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ นายเรืออากาศ ที่มอบพื้นที่เผยแพร่บทความวิจัยออกสู่สาธารณะ

เอกสารอ้างอิง

- [1] กองทัพอากาศ, ยุทธศาสตร์กองทัพอากาศ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) (ฉบับเผยแพร่), หน้า 1-6, [Online]. Available: http://www.rtafaqa.org/images/sub_1485486371/20170117-01_RTAF_Strategy_Briefly.pdf. (5 ตุลาคม 2561).
- [2] วิทยาลัยการทัพอากาศ, รายงานการประเมินตนเอง กรมยุทธศึกษาทหารอากาศ ประจำปีงบประมาณ 2561, หน้า 8, 13-14, [Online]. Available: https://awc.rtaf.mi.th/images/File/SAR_AWC/SAR_AWC_2561.pdf. (1 เมษายน 2562).
- [3] พระอาทิตย์ ทองบุราณ และนันทรัตน์ เจริญกุล, ภาวะผู้นำเชิงยุทธศาสตร์นักศึกษาวิทยาลัยการทัพบก ชุดที่ 56, สาขาวิชาบริหารการศึกษา, ภาควิชานโยบาย, การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษาระดับปริญญาตรี, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555.
- [4] Bloom, B. S. Englehart, M. D. Furst, E. J. Hill, W. H. & Krathwohl, D. R. **The Taxonomy of educational objectives, handbook I: The Cognitive domain**, New York, David McKay Co. Inc., 1956.
- [5] คณะเจ้าหน้าที่ดำเนินการขับเคลื่อนสมรรถนะ กองทัพอากาศ, **พจนานุกรมสมรรถนะกำลังพล กองทัพอากาศ (ฉบับปรับปรุง ก.พ.59)**, RTAF's Competency Dictionary, 2559.
- [6] พวงรัตน์ ทวีรัตน์, **วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์**, (พิมพ์ครั้งที่ 8), กรุงเทพฯ : เจริญผล, 2540.
- [7] Hinkle, D.E. **Applied Statistics for the Behavioral Sciences**. Boston : Houghton Mifflin. 1988.
- [8] Bloom, Benjamin S. et al. **Hand book on Formative and Summative Evaluation of Student Learning**, New York, Mc Graw - Hill Book Company, 1971.
- [9] สุรางค์ ไคว้ตระกูล, **จิตวิทยาการศึกษา**, (ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 4), กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 186, 2541.
- [10] ยุทธศักดิ์ พูลสุวรรณ, **กลยุทธ์การบริหารงานวิชาการของวิทยาลัยการทัพอากาศตามแนวคิดการเสริมสร้างสมรรถนะผู้นำระดับยุทธศาสตร์ของกองทัพอากาศ**, วารสารครุศาสตร์, ปีที่ 45, ฉบับที่ 1, มกราคม-มีนาคม 2560.
- [11] แสงสุรีย์ ทัศนพลชัย, **ประสิทธิผลของการอบรมเพื่อพัฒนาการรับรู้ความสามารถของตนเอง ในการป้องกันโรคเอดส์ของหญิงตั้งครรภ์**, วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการพยาบาลอายุรศาสตร์และศัลยศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2540.
- [12] รัศมี ชันยธร, **ทักษะการคิดกับผู้นำ**, [Online]. Available: <http://www.creativitycenter.co.th/detail-knowledge.php?id=34#.XRNMBegzaUk>. (2 พฤษภาคม 2562).